

УДК 378.147:811.111

ПІДГОТОВКА КОМПЕТЕНТНИХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ЗАСАДАХ ОСОБИСТІСНОГО ТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ

Дуброва С. В.

Стаття присвячена проблемі професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих навчальних закладах. З'ясовано, що професійна підготовка учителів можлива лише за умови використання особистісного та індивідуального підходів до навчання. Розкрито суть даних підходів та їх роль у процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Ключові слова: професійна підготовка, особистісний підхід, індивідуальний підхід, індивідуалізація навчання, особистість, індивідуальні особливості, комунікативна спрямованість.

Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих учителей иностранных языков в высших учебных заведениях. Определено, что профессиональная подготовка учителей возможна только при использовании личностного и индивидуального подходов к обучению. Раскрыта суть данных подходов и их роль в процессе формирования профессиональной компетентности будущих учителей иностранных языков.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, личностный подход, индивидуальный подход, индивидуализация обучения, личность, индивидуальные особенности, коммуникативная направленность.

The article is devoted to the problem of professional training of prospective foreign language teachers at higher educational institutions. Professional training of teachers is proved possible only in conditions of personality-based and individual approaches to education. The author reveals the essence of these approaches and their role in the process of professional competence formation in prospective teachers of foreign languages.

Key words: professional training, personality-based approach, individual approach, individualization of education, personality, individual peculiarities, communicative directedness.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день вища освіта України зазнає значних реформ, адже традиційна система застаріла і не відповідає запитам сучасного суспільства. Раніше основним завданням майбутніх учителів було "засвоїти якнайбільше інформації, опанувати знаннями й уміннями, які будуть необхідними їм у майбутній професійній діяльності (і продемонструвати це в межах рубіжного контролю). Роль самоосвіти, критичного осмислення отриманої інформації і креативного мислення була невеликою" [4, с. 140].

Л. К'юбен виділив основні риси, що притаманні традиційній системі навчання у вищих навчальних закладах:

– викладач, як правило, говорить більше від студентів, намагаючись знайти найефективніші способи передачі інформації студентам, основне завдання яких слухати й засвоювати цю інформацію;

– перевага групової роботи над індивідуальною;

– для фізичної організації навчальної аудиторії характерні наявність декількох рядів, звернених до дошки, біля якої знаходиться викладач;

– процес викладання / навчання базується на конкретному підручнику та є чітко регламентованим розкладом у часі й просторі; при цьому викладач і студент мають перебувати у той самий час у певній аудиторії, за межами якої їхнє спілкування практично припиняється [4, с. 140].

Зараз же у вищих навчальних закладах навчання організовується таким чином, щоб студенти були не лише спостерігачами, а й активними учасниками навчально-виховного процесу, також особлива увага приділяється їх особистості,

розкриттю можливостей та індивідуальних особливостей. Для цього створюються сприятливі педагогічні умови, обставини, в яких відбувається і від яких залежить успішність процесу професійної підготовки майбутніх учителів.

На нашу думку, найважливішою умовою професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих навчальних закладах України є забезпечення комунікативного спрямування процесу підготовки на засадах особистісного та індивідуального підходів до навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особистісно орієнтованого навчання почала досліджуватися лише наприкінці ХХ ст. (В. Серіков, І. Якиманська, С. Сисоєва, В. Рибалка, А. Петровський, І. Підласий, Є. Бондаревська, Ю. Бабанський, І. Бех, О. Савченко та ін.), центром якої є особистість студента як суб'єкта пізнання. Індивідуальний підхід, сутність якого полягає у врахуванні індивідуальних особливостей студентів, розглядали у своїх роботах І. Унт, О. Пехота, К. Платонов, Л. Кайдалова та ін.

Мета написання статті – висвітлення проблеми професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих навчальних закладах на основі особистісного та індивідуального підходів.

Виклад основного матеріалу. Особистісно орієнтований та індивідуальний підходи до підготовки майбутніх учителів іноземних мов ми розглядаємо як одну з основних педагогічних умов організації навчального процесу.

У науково-педагогічній літературі відсутнє єдине визначення поняття "педагогічна умова", тому дослідники трактують його по-різному. В. Стасюк визначає педагогічні умови як обставини, від яких залежить та в яких відбувається цілісний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [8, с. 98].

Р. Хмелюк зазначає, що "педагогічні умови – це визначені обставини навчально-виховного середовища, що створює педагог-дослідник, за яких можливий той чи інший його ефективний вплив на досліджуваний процес і результат" [9, с. 92].

О. Волченко під педагогічними умовами розуміє "зовнішні стосовно особистості студента обставини навчання, що є причиною його якісних змін" [2, с. 83].

Ми не можемо не погодитися з Ю. Бабанським, який стверджує, що "ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він проходить" [1, с. 78].

Тому ми вважаємо, що підготовка професійно компетентних вчителів іноземних мов неможлива без застосування особистісного та індивідуального підходів, які орієнтовані на розвиток особистості та врахування індивідуальних можливостей студентів, а не лише на формування професійних знань, умінь та навичок.

В "Українському педагогічному словнику" за редакцією С. Гончаренко особистісний підхід трактується як послідовне ставлення педагога до вихованця як до особистості, як до свідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і як суб'єкта виховної взаємодії. Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцеві в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості, у здійсненні особистісно значущих і суспільно прийнятих самовизначень, самореалізації, самоутвердження, а за визначенням К. Платонова, особистісний підхід – це принцип особистісної обумовленості всіх психічних явищ людини, її діяльності, її індивідуально-психологічних особливостей [Цит. за: 5, с. 75].

С. Данилюк вважає, що "особистісний підхід як один із компонентів вищої освіти виступає основою організації едукативного процесу й визначає напрямки діяльності педагога із формування професійної компетентності", "особистісний підхід припускає не формування особистості із заданими властивостями, а створення умов для повноцінного вияву й відповідного розвитку особистісних функцій суб'єктів едукативного процесу. Особистісні функції – це вияв особистості, які й реалізують соціальне замовлення "бути особистістю" [4, с. 141].

С. Сисоєва зазначає, що особистісно орієнтоване навчання повинно включати такі положення: найвищою цінністю в освітньому процесі є той, хто навчається, з його потребами, інтересами, можливостями і здібностями до навчання, а відтак навчально-виховний процес має спрямовуватись на розвиток його інтелектуального, творчого і духовного потенціалу; пріоритетною метою особистісно орієнтованого навчання є: розвиток особистості, його неповторної індивідуальності, творчих

можливостей, мислення, підвищення рівня загальної освіченості, яка виявляється у широті поглядів, формування здатності до самостійної, активної діяльності щодо конструювання власної життєдіяльності, до свідомого професійного вибору, взаємодії із сучасним динамічним світом праці тощо [Цит. за: 5, с. 75]. Результатом особистісно орієнтованого навчання повинна бути молода людина, яка є компетентною особистістю, а відтак, здатна не тільки адаптуватися до вимог сучасного суспільства і ринку праці, а й особистісно й професійно реалізуватися впродовж життя [7, с. 159].

Не слід забувати, що особистісний підхід до навчання може здійснювати лише той викладач, який сам усвідомлює себе особистістю і вміє бачити особистість в інших. Окрім цього "впровадження особистісно орієнтованого навчання передбачає таку професійну підготовку педагога, яка включає фундаментальну підготовку з відповідного предмета, ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку, спрямовану на формування умінь щодо особистісно орієнтованого навчального процесу, формування гуманістичного мислення, здатності до суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі" [Цит. за: 5, с. 75]. Викладач повинен створювати і постійно збагачувати не лише предметно-розвивальне навчальне середовище, а й культурно-емоційне, уміти працювати зі змістом, формами, методами та засобами навчання, на високому рівні володіти різноманітними інноваційними педагогічними технологіями.

На сьогоднішній день досить часто особистісний підхід (особистісно орієнтоване навчання) ототожнюється з індивідуальним підходом до навчання (індивідуалізація навчання). Ці підходи дійсно мають спільні риси, оскільки в центрі освітнього процесу знаходиться особистість майбутнього вчителя, якій притаманні індивідуальні особливості, тому при організації навчання викладач повинен приділяти особливу увагу особистісному розвитку та зростанню студентів, враховуючи при цьому їх індивідуальні відмінності.

Індивідуалізація навчання – організація навчального процесу, при якій вибір форм, способів, методів і засобів навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень їх підготовки та здібності до навчання. Індивідуальний підхід ґрунтується на знанні й урахуванні викладачем індивідуальних особливостей студентів, їх нахилів та інтересів. Індивідуальне навчання повинно максимально забезпечити роботу студентів протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі. Для цього необхідно створити такі умови, за яких студент міг би свідомо впливати на своє навчання і розвиток в цілому [5, с. 76].

При організації навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі індивідуалізації ефективніше розв'язується комплекс взаємопов'язаних завдань професійної підготовки майбутнього вчителя:

1) індивідуалізація повинна враховувати вже наявні індивідуальні особливості майбутнього вчителя, оскільки на довшівському і вишівському етапах підготовки позаду складний онтогенетичний розвиток, певні знання і досвід педагогічної діяльності, а попереду – широкі можливості професійного зростання;

2) враховуються різноманітні психофізіологічні і психологічні властивості майбутнього вчителя (особливості мислення, уяви, пам'яті, уваги тощо), що здійснюють вплив на рівень його майбутньої професійної діяльності;

3) розвиваються загальні і спеціальні здібності вчителя, які необхідні для подальшої професійної діяльності;

4) формується мотивація навчальної і професійної діяльності;

5) створюються умови для усвідомленого вибору педагогічної професії;

6) формується індивідуальний стиль як навчально-пізнавальної, так і педагогічної діяльності;

7) виховується пізнавальна активність і самостійність;

8) процес професійної ідентифікації сприяє створенню образу Я і формуванню професійної Я-концепції, в основі якої лежать стратегії і тактики самореалізації;

9) озброює майбутнього вчителя системою індивідуально-прийнятних прийомів організації педагогічної взаємодії з дитиною і колективом учнів, колегами, батьками;

10) формує потребу і здатність регулювати своє особистісно-професійне зростання;

11) підвищується рівень знань, умінь і навичок не тільки з психолого-педагогічних дисциплін, але і з педагогіки та психології індивідуального розвитку [6, с. 58–59].

Індивідуальний підхід до навчання реалізує наступні цілі професійної підготовки майбутніх учителів:

- навчити його чітко формувати "дерево цілей і завдань" професійного розвитку, бачити їх динаміку в рамках "сьогодні – завтра – в майбутньому";
- навчити чітко формулювати протиріччя професійного зростання, розв'язуючи які студент педагогічного вишу буде просуватися у своєму професійному розвитку;
- розуміти, приймати і на цій основі цілеспрямовано використовувати і вдосконалювати свої професійні особливості [6, с. 187–188].

Індивідуальний підхід ґрунтується на знанні викладачем особистих рис студентів, адже, знаючи їх інтереси та нахили, педагог організовує навчання обдарованих студентів відповідно до їх можливостей, спонукає до навчання менш здібних студентів та допомагає "відстаючим". Індивідуальний підхід є необхідною умовою успішного навчально-виховного процесу і виступає засобом формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Формування професійної компетентності учителів іноземних мов полягає в оволодінні ними мовленнєвою (комунікативною), мовною, соціокультурною та навчальною компетенціями. Оволодіння даними компетенціями можливе завдяки забезпеченню комунікативного спрямування підготовки студентів (організація навчального процесу, результатом якого є високий рівень практичного володіння іноземною мовою в усній та письмовій формах). Комунікативне спрямування підготовки майбутніх учителів іноземних мов безпосередньо впливає на формування *мовної компетенції*, тобто забезпечує засвоєння системних знань про мову, включає лексичні, фонетико-фонологічні, граматичні знання і допомагає у виробленні у студентів відповідних навичок для спілкування та самовираження; *комунікативної компетенції* – формування, закріплення та удосконалення вмінь і навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, читанні, мовленні, письмі; *соціокультурної компетенції* – розширення лінгвокраїнознавчих і країнознавчих знань; вона передбачає соціолінгвістичну компетенцію як здатність використовувати та перетворювати мовні форми відповідно до ситуації (необхідний комплекс знань про семантичні особливості слів, текстів, ідіоматичних одиниць залежно від стилю і характеру спілкування) [3].

Процес формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов неможливий без урахування індивідуальних особливостей та можливостей кожного із студентів, їх здібностей та задатків до навчання. Тому забезпечення комунікативного спрямування підготовки студентів повинно здійснюватися на засадах особистісного та індивідуального підходів до навчання.

Висновки. Отже, у статті висвітлюється актуальна проблема сьогодення – професійна підготовка компетентних учителів іноземних мов, конкурентоспроможних фахівців, здатних відповідати постійно зростаючим вимогам сучасної школи. Підготовка таких фахівців можлива лише завдяки створенню сприятливих педагогічних умов у вищих навчальних закладах, серед таких умов застосування особистісного та індивідуального підходів до організації навчального процесу (забезпечення комунікативного спрямування підготовки майбутніх учителів іноземних мов), результатом якого є професійно підготовлений, компетентний учитель іноземних мов, що володіє низкою компетенцій.

Література

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Волченко О. М. Формування комунікативної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Волченко О. М. – К., 2006. – 261 с.
3. Горячук О. Навчальні стратегії та їхня реалізація у викладанні італійської мови як іноземної [Електронний ресурс] / О. Горячук, Т. Висоцька. – Режим доступу: http://lingua.lnu.edu.ua/Visnyk/visnyk/Visnyk_16/articles/Horyachuk.pdf. – Назва з екрана.
4. Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – № 1. – 234 с.

5. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : науковий журнал / за заг. ред. д-ра пед. наук С. С. Єрмакова. – Харків, 2008. – № 3. – С. 74–78.

6. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика : навч. посіб. / О. М. Пехота. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Миколаїв : ТОВ "Фірма "Іліон", 2009. – 272 с.

7. Сисоева С. О. Особистісно орієнтовані технології: сутність, специфіка, вимоги до проектування / С. О. Сисоева // Професійна освіта: педагогіка і психологія, 2003. – І ч. – С. 159–160.

8. Стасюк В. Д. Особистісно-орієнтовані відносини як педагогічна умова вдосконалення професійної підготовки / В. Д. Стасюк // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції "Шляхи удосконалення підготовки військових фахівців та формування професійних якостей". – Одеса : Одеський Ордена Леніна інститут сухопутних військ, 2003. – 107 с.

9. Хмельюк Р. И. Профотбор и первоначальная профессиональная подготовка будущего учителя : дисс. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / Хмельюк Р. И. – Л., 1974. – 547 с.